

نسبت صوفی‌گری و سلفی‌ها نیازمند تجدید نظر است/ فرجام موج سوم بنیادگرایی اسلامی چیست؟

شباهت‌هایی میان خودمان و آنچه طردش می‌کنیم، سلفیان تکفیری و آینده موج سوم بنیادگرایی اسلامی برخی از محورهایی بود که سه تن از کارشناسان این حوزه در نشست «فرجام‌شناسی جریان‌ات بنیادگرا و سلفی» به بررسی آن پرداختند.

شباهت‌هایی میان خودمان و آنچه طردش می‌کنیم، سلفیان تکفیری و آینده موج سوم بنیادگرایی اسلامی برخی از محورهایی بود که سه تن از کارشناسان این حوزه در نشست «فرجام‌شناسی جریان‌ات بنیادگرا و سلفی» به بررسی آن پرداختند.

به گزارش خبرگزاری بین‌المللی قرآن (ایکنا)، نشست تخصصی «فرجام‌شناسی جریان‌ات بنیادگرا و سلفی» با محوریت کتاب بنیادگرایی و سلفیه عصر امروز 5 بهمن در خبرگزاری ایکنا برگزار شد. در این نشست آقایان دکتر حسین هوشنگی و احمد پاکتچی، مولفین کتاب به همراه دکتر سیدعبد الامیر نبوی، معاون پژوهشی و آموزشی پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی به ارائه دیدگاه‌های خود در خصوص تبارشناسی و فرجام گروه‌های بنیادگرا و سلفی پرداختند.

دکتر قاسم درزی، مجری نشست در ابتدای جلسه، سبب اصلی برگزاری این نشست را انتشار کتاب بنیادگرایی و سلفیه در دانشگاه امام صادق توسط آقایان دکتر پاکتچی و هوشنگی چند سال پیش دانست که چند سال پیش از شکل‌گیری جریان‌اتی نظیر داعش در منطقه، موضوع را بررسی کرده اند. به گفته وی، این کتاب که در سال 1390 نگاشته شده است، اکنون در سال 1393 اهمیت مضاعف یافته است.

در ادامه، دکتر پاکتچی در خصوص ایده اولیه نگارش کتاب گفت: در زمان نگارش کتاب نیز مساله سلفی‌گری و بنیادگرایی مساله روز بود. این پدیده تازه شروع نشده و مدت‌ها پیش آغاز شده است. سنخ بحث کتاب تاریخی نبوده و سعی شده است تا میان مسائل تاریخی و آنچه در حال حاضر رخ می‌دهد، ارتباط برقرار شود.

عضو شورای عالی علمی مرکز دایره المعارف بزرگ اسلامی ادامه داد: بحث سلفیه پیشینه طولانی دارد و از احمد ابن حنبل تا کنون حلقه‌های واصل فراوانی را وجود داشته است. اگر متوجه این مسیر نشویم، نخواهیم توانست مسائل را درست تحلیل کنیم. در خصوص رابطه میان سلفی‌گری و بنیادگرایی ما با نوعی رابطه رفت و برگشت مواجه هستیم و عنوان کتاب دقیقاً گویای این است که ما به دنبال بررسی نسبت این دو مفهوم بوده‌ایم.

وی افزود: متأسفانه در این خصوص نگاه سیاسی وجود دارد و این مانع می‌شود که ما بتوانیم فهم دقیقی داشته باشیم. در باب این مساله ما باید بتوانیم به تبارشناسی و تحلیل موضوع بپردازیم. رابطه میان بنیادگرایی و سلفیه عموم و خصوص من وجه است و ما باید ببینیم، این دو در چه پارامترهایی با هم مشترک هستند. عضو هیات علمی دانشگاه امام صادق، گفت: ما ایایی نداریم که بگوییم علی شریعتی برخی از پارامترهای بنیادگرایی را دارد، هرچند کسانی که او را روشنفکری مدرن می‌دانند، با این نظر مخالف باشند. پاکتچی ادامه داد: ما به دنبال این بودم که مولفه‌های این دو جریان چیست و حرکت‌های معاصر به چه میزان از این خصوصیات بهره برده‌اند. در زمان نگارش کتاب برخی از جریان‌های تندروی کنونی حضور نداشتند و برخی از بحث‌ها به خاطر عدم همکاری برخی از دوستان آماده تدوین نشد، از این رو ما به دنبال انتشار جلد دوم کتاب حاضر هستیم تا مثلاً بتوانیم در بحث نسبت گروه‌های سلفی با بحث حقوق زنان و یا جهانی شدن و حقوق بشر بیشتر به بحث بپردازیم. به خصوص اینکه ما اکنون شاهد موج سوم جریان سلفی هستیم و باید به این موج بیشتر توجه شود.

مواجهه با پدیده‌های کثیرالاضلاع

در ادامه نشست، دکتر هوشنگی، عضو هیات علمی دانشگاه امام صادق (ع) اظهار کرد: این مساله در زمان نگارش کتاب و به دنبال حوادث یازده سپتامبر از مسائل مهم بود. متأسفانه نسبت به این مساله رویکردی آکادمیک و بین رشته‌ای وجود نداشت. این پدیده مانند دیگر پدیده‌های انسانی پدیده‌ای کثیرالاضلاع است. ما در عرصه عمومی شاهد نوعی ساده‌سازی مسائل هستیم که مساله را به یک عامل فرو می‌کاهد و این در عمل باعث می‌شود که هم در فهم و هم در سیاست‌گذاری با مشکل

روبرو شویم.

پس از ایشان دکتر نبوی در توصیف کتاب گفت: این کتاب کاری مهم در زمینه تحلیل مساله سلفی گری است، مباحث بسیار مستحکم و مستند مطرح شده است. با نگاهی به فصول این کتاب متوجه می‌شویم که پازل کاملی وجود دارد که به لحاظ مفهومی و تاریخی قابل اعتماد بوده و کمتر موضوعی بوده که بررسی نشده باشد. همچنین به لحاظ منابعی که استفاده شده برای خواننده فارسی زبان تکیه گاه قابل اعتمادی است که منابع خوبی را معرفی می‌کند. در توصیف این کتاب می‌توان گفت زمین محکمی است که انسان می‌تواند بر آن بایستد و فراتر رود.

% d 9 % 8 6 % d 8 % b 3 % d 8 % a 8 % d 8 % a a - %
% d 8 % b 5 % d 9 % 8 8 % d 9 % 8 1 % d b % 8 c % e 2 % 8 0 % 8 c % d a % a f % d 8 % b 1 % d b % 8 c - % d 9 % 8 8 -
% d 8 % b 3 % d 9 % 8 4 % d 9 % 8 1 % d b % 8 c % e 2 % 8 0 % 8 c % d 9 % 8 7 % d 8 % a 7 -
% d 9 % 8 6 % d b % 8 c % d 8 % a 7 % d 8 % b 2 % d 9 % 8 5 % d 9 % 8 6 % d 8 % a f - % d 8 % a a % d 8 % a c % d 8 % a f % d b % 8 c % d 8 % a f -
% d 9 % 8 6 % d 8 % b 8 % d 8 % b 1 - % d 8 % a 7 % d 8 % b 3 % d 8 % a a - % d 9 % 8 1 % d 8 % b 1 % d 8 % a c % d 8 % a 7 % d 9 % 8 5 -
% d 9 % 8 5 % d 9 % 8 8 % d 8 % a c - % d 8 % b 3 % d 9 % 8 8 % d 9 % 8 5 -
% d 8 % a 8 % d 9 % 8 6 % d b % 8 c % d 8 % a 7 % d 8 % a f % d a % a f % d 8 % b 1 % d 8 % a 7 % d b % 8 c % d b % 8 c -
% d 8 % a 7 % d 8 % b 3 % d 9 % 8 4 % d 8 % a 7 % d 9 % 8 5 % d b % 8 c - % d a % 8 6 % d b % 8 c % d 8 % b 3 % d 8 % a a % d 8 % 9 f

وی ادامه داد: به نظرم در جلد دوم پیشنهادی باید به برخی از موضوعات مانند نسبت گروه‌های سلفی با مساله زنان، حقوق بشر، جایگاه و وظایف و تکالیف انسان و نوع نگاه به تکنولوژی اشاره شود. این کتاب پدیده طالبان و القاعده را به خوبی بررسی کرده است اما جریان‌های سلفی تفاوت‌های زیادی با هم دارند و باید مورد اشاره واقع شوند. نبوی تصریح کرد: کتاب حاضر در چهار مقاله به تجربه ایران اشاره کرده است، پیشنهاد من این است که به این مساله در جهان شیعه نیز پرداخته شود. این کار به ما کمک می‌کند که بتوانیم بین جهان شیعه و سنی مقایسه‌ای انجام دهیم. به نظرم استفاده از یک جامعه شناس در جلد دوم احتمالی و بررسی جنبش‌های اجتماعی بحث‌ها را تکمیل خواهد کرد.

نسبت صوفی‌گری و سلفی‌ها؛ نیازمند تجدید نظر

در ادامه پاکتچی گفت: نکته‌ای که در سالهای بعد از چاپ این کتاب توجه‌ام را جلب کرد، نسبت مفهوم سلفی‌گری با برخی از سنت‌های دینداری در تاریخ ما و در حال حاضر است. شاید در نگاه شتابزده چنین به نظر برسد که اگر اسلام سنتی معتدل در حد وسط قرار دارد، مذهب شیعه و سلفی‌گری کاملاً در مقابل هم هستند. اما به نظرم این تلقی درستی نیست و ما می‌توانیم برخی از پارامترهای سلفی را در اخباریه ببینیم. ما باید ببینیم که اگر بذره‌ای ایجاد کننده سلفی‌گری در خاک شیعه پاشیده شود، چه نتیجه‌ای در بر خواهد داشت. بنده و دکتر هوشنگی فکر می‌کنیم ممکن است در آینده‌ای نزدیک شاهد نوعی تشیع سلفی باشیم.

وی افزود: نقدی که من می‌توانم به اثر خودمان داشته باشم، این است که در قسمت پیشینه سلفی به ارتباط این جریان با صوفی‌گری در شبه قاره هند اشاره کرده‌ایم اما بعداً این کار به صورت جدی دنبال نشده است. ما می‌بینیم که پس از ظهور سلفی‌ها در قفقاز، ولگا، تاتارستان و مسلمانان بالکان و یا آفریقای مرکزی نمی‌توان سلفی‌ها را تنها محدود به خاورمیانه و یا سلفی‌های ویتیرینی دانست. داوری شتابزده می‌گوید میان صوفی‌گری و سلفی‌ها نسبتی وجود ندارد، اما من فکر می‌کنم باید در این خصوص تجدید نظر کنیم. این دو جریان همیشه با هم در تعارض نبوده‌اند.

در ادامه هوشنگی افزود: به نظر می‌رسد بعید است که سلفی‌های جدید ریشه‌های صوفیانه داشته باشد. به نظر من بنیاد گرایی به آن صورتی که در جهان اسلام وجود دارد با نوع رجوع به قرآن کریم و با نادیده گرفتن تفاسیر رخ داده است. در تشیع به دلایل مختلف این راه ناهموار است و به خصوص اینکه ما به هر حال علاوه بر رجوع به قرآن و سنت پیامبر، به سنت چند صد ساله ائمه نیز دسترسی داریم.

دو نمونه از پیوند صوفی‌گری و سلفیه

نبوی در خصوص ارتباط میان صوفی‌گری و سلفی‌ها گفت: نگاهی به اسلام‌گرایان نشان می‌دهد که بسیاری از جریان‌ها از یک صوفی‌گری به عمل سیاسی رسیده‌اند. می‌توان به عنوان مثال به امام حسن بنا و یا حزب عدالت و توسعه در ترکیه اشاره کرد. شاید این به رویکرد عقل ستیز این دو جریان باز می‌گردد. هر دو این جریان به یک واقعیت آرمانی نظر دارند و با نوعی ساده انگاری فکر می‌کنند تمام مشکلات را می‌توان حل کرد و به وضعیتی آرمانی رسید. به نظرم البته هم صوفی‌گری و هم سلفی‌گری طیف است و نمی‌توان به صورت مطلق گفت این دو جریان با هم متحد هستند.

پاکتچی در پاسخ به اینکه چه نسبتی می‌توان میان تشیع و سلفی‌گری برقرار کرد، گفت: همان طور که آقای دکتر هوشنگی عنوان کردند، سلفی‌ها به قرآن بسنده می‌کنند و از سویی دیگر نگاهی اخباری دارند. طبعاً رصد اخباری‌گری در شیعه دشوار نیست و همواره دو جریان اخباری و اصولی در شیعه با هم رقابت داشته‌اند. در خصوص بسنده کردن به قرآن باید محافظه‌کاری را کنار بگذاریم.

پاکتچی: در جایگاهی نیست که به کسی برچسب سلفی بزنم

وی با بیان مقدمه‌ای در این خصوص، اظهار کرد: من نمی‌خواهم به کسی برچسب سلفی بزنم یا برچسب را از کسی بردارم. در این بخش تنها می‌خواهم مولفه‌های سلفی‌گری را در افراد ردیابی کنم. یکی از نمونه‌هایی که می‌تواند به عنوان سرچشمه‌های نوعی سلفی‌گری در شیعه تلقی شود، تفسیر المیزان علامه طباطبایی است. این تفسیر بر اساس یک مبنای اندیشه‌ای نگاشته شده است. خود این یک میناست و نمی‌توانیم از کنارش ساده رد شویم. در تفسیر المیزان بحث‌های روایی مطرح شده است، اما هیچ ارتباط ارگانیکی بین خود تفسیر و این بخش وجود ندارد.

وی ادامه داد: نمونه دیگر را می‌توان با دکتر علی شریعتی شناخت. نتیجه کار او را می‌توان در یک عبارت خلاصه کرد: حسنا کتاب الله. ما باید اسلام را از قرآن بفهمیم و روایات ناسالم‌تر از آن هستند که بتوانند مبنای فهم قرآن قرار بگیرند. درست است که علامه، یا برقی فعال سیاسی نبودند، اما این افراد نشانه‌های یک جریان هستند و یک جریان فکری همیشه مراحل رشد متفاوتی دارد. ممکن است اگر از حسن بنا می‌پرسیدند که شما می‌خواهید چه کار کنید، نمی‌دانست اما مهم این است که در ما بتوانیم بگوییم یک جریان در آینده چه خواهد بود.

% - a a % d 8 % a 8 % d 8 % b 3 % d 8 % 8 6 % d 9 % 8 8 - % d 8 % b 1 % d b % 8 c % e 2 % 8 0 % 8 c % d a % a f % d 8 % b 1 % d b % 8 c % - % d 9 % 8 8 - % d 8 % b 3 % d 9 % 8 4 % d 9 % 8 1 % d b % 8 c % e 2 % 8 0 % 8 c % d 9 % 8 7 % d 8 % a 7 - % d 9 % 8 6 % d b % 8 c % d 8 % a 7 % d 8 % b 2 % d 9 % 8 5 % d 9 % 8 6 % d 8 % a f % d 8 % a a % d 8 % a c % d 8 % a f % d b % 8 c % d 8 % a f - % d 9 % 8 6 % d 8 % b 8 % d 8 % b 1 % - d 8 % a 7 % d 8 % b 3 % d 8 % a a % - d 9 % 8 1 % d 8 % b 1 % d 8 % a c % d 8 % a 7 % d 9 % 8 5 - % d 9 % 8 5 % d 9 % 8 8 % d 8 % a c - % d 8 % b 3 % d 9 % 8 8 % d 9 % 8 5 - % d 8 % a 8 % d 9 % 8 6 % d b % 8 c % d 8 % a 7 % d 8 % a f % d a % a f % d 8 % b 1 % d 8 % a 7 % d b % 8 c % d b % 8 c - % d 8 % a 7 % d 8 % b 3 % d 9 % 8 4 % d 8 % a 7 % d 9 % 8 5 % d b % 8 c % - d a % 8 6 % d b % 8 c % d 8 % b 3 % d 8 % a a % d 8 % 9 f

نبوی در پاسخ به این سوال که موج سوم سلفی‌گری چه می‌زده‌ای دارد، گفت: موج اول که می‌توان نمایند آن را سید قطب دانست، مشکل اصلی را حکومت‌های فاسد ملی به عنوان عدو قریب و اولویت خود را مبارزه با این حکومت‌ها می‌دانستند. موج دوم که مثال مشخص آن القاعده بود، معتقد بودند که عدو بعید یعنی کشورهای سرمایه‌داری و غربی مشکل اصلی هستند و باید ابتدا با آنها مبارزه کرد. آنها فکر می‌کردند اگر کشورهای غربی به عنوان حامیان حاکمان فاسد ملی از بین بروند، مشکل حل می‌شود. در موج سوم شاهد نوعی بازگشت به موج اول هستیم، به این معنا که اگر چه داعش مشکل را عدو قریب می‌داند اما این عدو قریب حالا تنها مرزهای ملی را در بر نمی‌گیرند و شیعیان، ایزدی‌ها علوی‌ها و مارونی‌ها را نیز در بر می‌گیرد.

اقتضائات خاص عملی: وجه ممیزه داعش

دکتر هوشنگی در همین زمینه گفت: به نظر من ممیزه داعش داشتن سبقه میلیتاریستی و داشتن اقتضائات خاص عملی است. بسیاری از کارهای این گروه با شریعت و مبانی اعتقادی که دست و پاگیر این گروه است، نمی‌خواند.

پاکتچی در پاسخ به اینکه فرجام گروه‌های سلفی را چگونه می‌بیند، گفت: ما در آینده درگیر یک بازی دو طرفه میان قدرت‌های بسیار بزرگ و بسیار ریز خواهیم بود. مشکل حالا یک لشکر نیست، چند نفر می‌توانند مشکلات بسیار بزرگی ایجاد کنند. از این‌رو موج سوم سلفی‌ها مشکل عمده آینده جهان خواهند بود.

هوشنگی نیز در پاسخ به پرسش پیشین گفت: به نظر می‌رسد عواملی که این جریان را تقویت می‌کنند، تشدید خواهند شد. اگر مدرنیته زندگی سنتی مسلمان‌ها را به هم ریخته، هویت و کیانشان را به خطر انداخته است، سلفی‌ها نیز ادامه حیات خواهند داد و در نتیجه سلفی‌ها تقویت خواهد شد. تنها چیزی که می‌تواند راه نجات جهان اسلامی باشد، این است که این گروه اقبال مردمی‌اش را از دست بدهد. در واقع به مرور زمان پایگاه اجتماعی این گروه متوجه نکبت، خشونت و شکست این راه خواهد شد. سلفی‌گری هزینه‌ای است که جهان اهل سنت باید بدهد تا بفهمد این راه ناکارآمد و محتوم به شکست است.